

ИВАН БОГДАНОВ

БЪЛГАРСКИ АНОНИМИ

Една огромна област от българската книжнина още не е привлякла вниманието на нашите изследвачи — анонимната литература.

Българската анонимна литература крие значителни богатства. Докосвана от отделни изследвачи, по конкретни поводи, тя все още не е предмет на системни проучвания от страна на библиографските работници, историците, литературите и публицистите.

През течение на дълга върволица от десетилетия причини от разнообразно естество заставят много писатели, общественици, публицисти и всякакви други труженици на перото да прикриват имената си, да не ги означават върху публикациите си нито с псевдоними, нито с никакви инициали или знаци.

Заедно с псевдонимите, различните видове мистификации (по отношение автора, годината, местоиздаването, издателя и пр.) и плагиатите — анонимите са една от формите на така наречените в библиографията литературни измами.¹ Към тази група някои автори отнасят и така наречените подложни съчинения² (псевдепиграфи и апокрифи). По обseg и разпространение най-голямо значение между различните видове литературни измами имат псевдонимите и анонимите.

И у нас, както другаде, с течение на годините броят на отделните анонимни публикации (да оставим на страна анонимните статии) непрекъснато е раснал, за да стигне днес, по моя преценка, към 30.000 броя, тоест приблизително към 18% от всички публикувани у нас след Освобождението книги!

Някои виждат в анонимността голямо социално зло,³ но подобни становища не са попречили на това интересно културно-обществено явление да се шири, защото покрай някои свои отрицателни страни, — с които впрочем само реакционните сили са злоупотребявали — анонимността е служила за щит на прогресивните обществени дейци от всички времена и народи и под нейна закрила идеите им са вдъхновявали народните маси в борбата им с реакцията.

¹ Вж. И. Ф. Масанов, Юрий Масанов. Библиографирование псевдонимов, анонимов, мистификаций и плагиатов. — Советская библиография-Сборник. 1<19>. Москва, 1941.

² Вж. върху литературните измами класическото съчинение на М. Quérard. Les supercheries littéraires dévoilées. Galerie des auteurs apocryphes, supposés, déguisés, plagiaires... 5 vols. — Paris, 1847-53. — Допълнено от G. Brunet et P. Jannet. 3 vols. Paris, 1867-70.

³ Вж. например статията на Ив. М. Минчев. „Анонимитета в печата“, сп „Пролом“, год. I, 1922, в нея са цитирани мненията на видни публицисти и мислители по въпроса. Този автор е за законодателна забрана на анонимността в печата.

Анонимността е стара колкото писмото. Анонимните публикации всъщност са продължение на многовековна традиция. Затова анонимността стои в зародиша на съвременния периодичен печат; с нея са тясно свързани някои своеобразни журналистични и литературни жанрове и особено много — полемичната литература.

Анонимна е всяка публикация, която не носи името на своя автор — индивидуален или колективен — нито дори техните инициали. Докато при псевдонимите авторът е означен с неистинско, лъжливо име, при анонимите той изобщо не е означен и неговото разкриване е възможно само когато се доберем до данни за това. В обсега на анонимната книжнина не влизат само художествени или публицистични произведения, но и цялата служебна и справочна книжнина, продукт на сложните обществени взаимоотношения на нашата епоха. Към тази широка област се отнасят следните библиографски-морфологични видове: справочници, дневници, ръководства, помагала, анкети, наръчници, законници, азбучници, библиографии, материали, директиви, записки, инструкции, каталози, рапорти, доклади, отчети, окръжни, правилници и много други още.

Като отваряме дума за българска анонимна книжнина, съвсем нямаме пред очи този кръг от справочна и служебна литература, макар в отделни случаи тя да представлява не малък интерес за изследвача.

Нашият интерес е насочен предимно към оня раздел от огромната област на анонимната книжнина, който е свързан непосредствено с българската публицистика, литература и история и който може да представлява пряк интерес за нашите изследвачи на тези материи.

Трябва да се отбележи веднага, че докато обсегът на първата група (анонимната справочна и служебна книжнина) се разширява от ден на ден, периметърът на втората значително се стеснява. И днес едва ли вече биха могли да се появят значителни анонимни художествени и публицистични произведения, излезли под перото на отделни автори.

Били са обаче епохи, когато анонимността е цъфтяла. Такива са били например в по-ново време 17 и 18 столетие. Тя е почнала да се развива особено мощно в Англия във връзка с борбите срещу монархията. Скоро получила широко разпространение и на континента. От публицистиката е преминала в художествената литература. От нейните услуги се ползват Спиноза, Русо, Монтескьо, Волтер, Дидро, Клопшток, Гьоте, Хердер... Във Франция през тези два века анонимно излизат едни от най-забележителните творби на френския творчески дух.

Като говорим за анонимна книжнина, налага се да направим няколко разграничения. Като се каже а н о н и м (от старогр. *ανώνυμος* — без име; старогр. *ἀνώνυμος*, лат. *anonymus*) следва да се разбира не самото произведение, а неговият автор. Анонимното произведение, съобразно неговия библиографски вид, следва да се отбелязва като анонимна книга, анонимна статия и пр.

Анонимността засяга най-често автора (напр. „Надгробно слово на руския царизъм...“ София, 1905), но тя може да се отнася и до преводача (напр. „Турците в Европа“. Съчинение на Едуарда А. Фриман... Превежда: ** (под този астроном е уточнен като преводач Д. В. Македонски) София, 1884; или непосоченият преводач, открит по библиографски път — Р. И. Блъсков — на книгата „Венец азбучний или нравствени наставления по азбуквено. Из съчиненията на Св. Д. Ростовский...“ Букурещ, 1863) или до издателя (например „Отвлечени начала“... Шумен, 1901). Тя може да бъде разкрита по указание на самия автор, преводач или издател, или по други документални материали, но никога само въз основа на стила, както практикуват някои наши изследвачи, а може да остане неразкрита за дълго време или за винаги.

Установяването на авторството (атрибуция) на анонимните произведения (отделни публикации и статии в периодични издания и сборници) е една от най-важните

задачи на спомагателната литературоведческа дисциплина текстология. През последните години нейната проблематика е предмет на задълбочени разработки в СССР.¹ Съветските историци на културата възлагат на текстологията големи задачи по установяване авторството на много анонимни художествени и публицистични произведения от руското класическо литературно наследство.

От анонимността в собствен смисъл на думата (умишлено прикриване на авторството) трябва да се различава не установеното авторство (загубени или забравени авторства). В тези случаи обикновено се отнася до такива творби от дълбоката древност, чието авторство е пропаднало (кой е авторът на древногръцката хероико-комична поема „Батрахомиомахия“ и до днес не е установено) или до творби, оформени през течение на десетилетия в резултат на творческите усилия на верига от автори, всеки от които има свой отделен принос.

От този тип са анонимните произведения на народното творчество — от малката песен до големите сборници на националния епос, като: Рамайна и Махабхарата в Индия, Шахнаме в Персия, Калевала — Финландия, Песен за Нибелунгите — Германия, Песен за Ролана — Франция и др. От такъв характер са и сборниците с религиозни легенди и химни, считани за „свещени“ книги: Библията, Зенд-Авеста, Ведите, Талмуда, Корана и др. Към тази група могат да се причислят и известните литературни легенди, широко използвани като сюжети: Фауст, Дон Жуан, Скитникът еврей и др. Най-сетне тук трябва да се включат и книжовните творби на нашата стара литература, повечето от които, както се знае, са заимствувани от византийска литература и в които анонимните български съставители (преводачи, компилатори и преписвачи) са вложили незначителни зърна на оригиналност.² Голяма част от анонимните произведения на старата българска литература са апокрифни и в тях са изразени представите на демократичната средновековна общественост в нашата страна. И тук, както при народната песен, анонимността широко се използва за израз на социалния протест и съкровеният стремеж на народа.

Както при псевдонимите³ и тук можем да сведем в две основни групи мотивите, които налагат на един автор да остане скрит, да не подпише написаната от него творба. В първата група влизат така наречените лични съображения. От тях особено значителни са: скромността (колкото по-назад се връщаме, толкова по-често се сблъскваме с нейната чиста проба), несигурността в себе си, литературната мистификация и др.

Във втората група влизат най-разнообразни съображения от обществено-политическо естество. Политическият гнет и тук, както при псевдонимите, винаги е оказвал решително влияние. През течение на дълги десетилетия хиляди безвестни дейци, чиито имена ние едва ли ще узнаем някога, са се обричали на безславие в стремежа си да осигурят достъп на своето слово до читателя.

Анонимността е цъфтяла и през средните векове, но особено се развива през епохата на Възраждането, през ония исторически моменти, когато прогресивната научна мисъл влиза в разправа с ретроградните теократически идеи. Сгодно време за нея е и навечерието на Великата френска революция, когато се създават условия за разпространяването на политическия памфлет, жанр, създаден в Англия, но намерил във Франция същинската своя родина.

¹ Вж. Вопросы текстологии. Сборник статей. Выпуск 1 и 2. Москва, 1958-1960. Институт мировой литературы имени А. М. Горького. АН СССР.

² Вж. Йордан Иванов. Старобългарски разкази. София, 1935 и Богомилски книги и легенди. София, 1925.

³ Вж. моята книга „Речник на българските псевдоними. Писатели, публицисти, карикатуристи и учени“. Изд. „Наука и изкуство“. София, 1961. Стр. 352.

Духовната и светската цензури полагат от XIV век насам особени усилия в борбата си с анонимната книжнина, понеже в нейно лице виждат опасен враг на реакцията. Ала въпреки тези усилия прогресивните дейци от всички времена са успявали винаги да промъкнат анонимни произведения през телените мрежи на цензурата.

И руската литература — художествена и политическа — притежава обилно множество анонимни произведения¹. Тук може да се напомним за анонимните статии на А. С. Пушкин, В. Г. Белинский и Ф. М. Достоевски, както и за следсмъртното издание съчиненията на великия руски революционен демократ Н. Г. Чернишевски, излязло през 1890. анонимно само с означението „издание М. Н. Чернишевского (М. Н. Чернишевски е син на Н. Г. Чернишевски)“. Редица анонимни статии публикуват в революционния руски периодичен печат В. И. Ленин, И. В. Сталин и други видни руски революционери.

Интересът към анонимната книжнина се засилва през XVII век, когато се появяват и първите изследвания върху този особен отрасъл на библиографията. Докато в сегашно време изследването на псевдоними и аноними върви вече разделно; докато днес аноними и псевдоними се третират вече като обособени раздели на специалните отрасли на националните библиографии — цели три века тези две материи са разглеждани общо, затова по традиция повечето от специалните ръководства съдържат сведения както за аноними, така и за псевдоними².

★

Какъв е обсегът, характерът и духът на българската анонимна книжнина?

Тя може да се наблюдава по е п о х и (до Освобождението, от Освобождението до Девети септември и след това), както и по в и д на публикацията през всяка епоха.

Трябва да отбележим веднага, че българската анонимна книжнина представлява предимно обществено-политически и далеч по-слаб художествено-естетически интерес. Впрочем при втората група има много по-малко неустановени авторства.

Като се дума за художествени произведения, трябва да се каже, че анонимно такива са публикувани предимно преди Освобождението. Тук трябва да се напомним за „Извора на бялоногата“ и „Бойка войвода“, публикувани анонимно от П. Р. Славейков през 1873 г. в цариградското българско списание „Читалище“, за малките комедии „Малакова“ (в. „Гайда“, 1864) и „Днешната ни търговия“ (в. „Шутош“, 1874), както и за редица други стихотворения и анекдоти, поместени в неговите вестници. Широко е използвал анонимността и Л. Каравелов, поместил анонимно в редактираните от него вестници значителна част от своите стихотворения и повести. На същия принцип лежи и анонимната книга „Сокол“. Сборник от разни описания за прочитане. Ки. I. Букурещ, 1875³.

Анонимно са излезли и всички произведения на забравения днес писател Д-р Петър Протич (1822—1881), писал на български, френски, гръцки и румънски

¹ Вж. Ю. Масанов. Анонимы в русской литературы. „Советская библиография“. Сборник. II <14> 1936. Москва; П. Берков. Об установлении авторства анонимных и псевдонимных произведений XVIII века — Ж. „Русская литература“. № 2/1958.

² Читателят може да добие пълна представа за значението, което културният свят отдава на псевдонимите и анонимите и да проследи тяхната история по отличния труд на Archer Taylor and Fredric Mosher. The Bibliographical History of Anonyma and Pseudonyma. Chicago, 1951.

³ Академик М. Димитров има заслуги за установяване авторството на редица анонимни статии на Л. Каравелов, но доста негови посочвания са още в областта на научната хипотеза. Вж. неговия труд „Публицистиката на Любен Каравелов до излизането на в. „Свобода“ <1860—1869>“ София, БАН, 1957, както и направената от мен оценка във в. „Народна култура“, бр. 41/1958.

(Вж. неговите анонимни стихосбирки: „Poesii“. Букурещ, 1875; „La voix de la Bulgarie“. Букурещ, 1879, както и анонимните му публикации във в. „Стара планина“, Букурещ, 1876—77). Този неизвестен на широката публика поет е бил професор по медицина в Букурещкия университет.

Из колоните на българския емигрантския периодичен печат са пръснати няколко десетки анонимни стихотворения, авторството на които още не е установено. Това, естествено, важи и за емигрантския сатиричен периодичен печат (вж. анонимни стихотворения в „Цариградски вестник“ (1849, 1851, 1858), „Български книжици“ (1858—59), „Духовни книжки“ (1864—68), „Училище“ (1870), „Македония“ (1871), „Народност“ (1868), „Тъпан“ (1869, 1875), „Знаме“ (1874—75), „Стара Планина“ (1876—77), „Нова България“ (1876—77) и др.).

Въпросът за авторството на редица хумористични творби във в. „Тъпан“ (год. I, 1869; год. II, 1875) и част от поредицата фейлетони в Каравеловия вестник „Независимост“ (1873—74) „Знаеш ли ти кои сме“ (неподписаните) — все още не може да се счита за разрешен, въпреки обстойната аргументация в полза на Хр. Ботев, развита в известните съчинения на академик М и х а и л Д и м и т р о в¹. Налице са аргументи, с чиято помощ може да се обоснове и противна теза. Не трябва да се забравя, че дейността на българската емиграция в Румъния през последните десетилетия преди Освобождението не е изследвана достатъчно, затова върху крѳа проблеми, поставени от академик М. Д и м и т р о в, трябва още да се работи.

Сведенията ни за вестникарската активност на такива деятели от тази епоха, каквито са Д. И. Великиин, Д. П. Войников, Ив. Мънзов, А. Савич и др. — са още съвсем недостатъчни. В тази област, дето се касае за стотици публикации от най-разнообразно естество, изследвачите тепърва ще има да развият огромна дейност.

Анонимността е една от най-съществените отлики на българския емигрантски печат.² Тая традиция се следва още от времето на К. Фотинев, Ив. Богоров и Г. С. Раковски. Под нейна закрила работят най-значителните публикации от предосвободителната епоха: П. Р. Славейков, Л. Каравелов и Хр. Ботев.

Преди Освобождението не се публикуват анонимно само статии. Публикуват се и анонимни книги. Между старопечатните български издания през XIX век (1806—1877) могат да се набележат към 350 анонимни книги — това представлява една шеста от всички отделни публикации до Освобождението. От тях към 200 са с още неустановени авторства и в това направление отделят „Ръкописи и старопечатни книги“ при Народната библиотека „В. Коларов“ в София има да преодолява редица трудности. Значителна част от тези книги са с религиозно съдържание (богослужебни книги и разнообразни брошури на протестантската и католическата пропаганда, както и по борбата с унията); следват буквари, календари, съновници. . . Между тях се намират и редица брошури — ценни извори за изучаване литературното развитие и историята ни през Възраждането. Достатъчно е само да се напомни за „Глас едного Българина“, Жезуи, 1860 и „Преселение в Русия. . .“ Букурещ, 1861 — и двете анонимни публикации на Г. С. Раковски.

¹ По този въпрос вж. и допусканията на: Ал. Бурмов — „Л. Каравелов и Хр. Ботев. Знаеш ли ти кои сме? . .“ София, 1949; М. Арнаудов — „За литературното наследство на Хр. Ботев“ („Известия“ на ИБЛ при БАН, т. VII) и Цв. Унджиева — „Авторството на фейлетоните. Знаеш ли ти кои сме“ (пак там, т. VIII).

² Колко широко е била практикувана анонимността в емигрантския печат преди Освобождението може да се съди и от броя на публикуваните анонимни статии. В том II на репертоара „Българска възрожденска книжнина“, съставен от Д-р М. Стоянов (София, 1959) са описани над 20.000 анонимни статии, но авторът само е регистрирал този огромен материал, без да направи нито една разкривка.

Особен интерес представляват за нашите историци и литератори публикуваните анонимно на чужди езици (обикновено френски) брошури в края на турското робство, с предназначение да се четат на Запад. Тук трябва да се отбележат: „Mémoire adressé à S. M. J. le Sultan par le comité secret central Bulgare“, 1867; „Appel aux Grandes puissances garantes“, 1867 — в написването и на двете е взел най-дейно участие Пандели Кисимов (1832—1905); „Les plaies de la Bulgarie. I-ère partie“, 1867 — пропагандна брошура от Дим. Великсин (авторството е установено по сведения на неговия съвременник Кириаk Цанков); „L'événement de Roustchouk et le Gouvernement turc“, 1867 — предполагаем автор Ив. Мънзов; „Les deux voyageurs victimes devant Roustchouk“, 1867 — неразкрито още авторство; „Les Turcs en Bulgarie. Paris, 1869 — анонимна брошура на М. Балабанов; „La Bulgarie par ses deux délégués“, 1876 — публикувана и на английски — анонимна брошура от М. Балабанов и Др. Цанков и др.

Анонимни са и трите известни превода от Хр. Ботев¹. Към анонимната книжнина принадлежат и повечето от така наречените „побългарени повести“ излезли преди Освобождението. Тук може да се посочи повестта „Хубавинка Янка“. Цариград, 1861 — побългарена от П. Р. Славейков и издадена анонимно.

*

Какво е характерно за българската анонимна книжнина след Освобождението?

Количеството на анонимните художествени — в това число хумористични и сатирични творби — след Освобождението рязко спада, но в тази област анонимните все още не са рядкост. Тук трябва да се споменат анонимните хумористични стихотворения и анекдотите на П. Р. Славейков в редактирания от него в. „Остен“ (Търново, 1879), анонимните публикации в хумористичните вестници „Свирка“ (София, 1883—85) и „Клепадо“ (1884—85), излезли под перото на Дим. Петков, З. Стоянов, Ст. Стамболов, Св. Миларов и др., анонимните памфлети на Ст. Михайловски във в. „Средец“ (1885—86), както и станалата известна вече анонимна публикация на Алеко Константинов „Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня“ (Русе, 1883) и анонимните фейлетони срещу Иван Вазов: „Списък на българските гении“ и „Приятелски писма“ (в. „Знаме“, 1896). Публикувана е анонимно (в. „Независимост“, Пловдив, 1881) и популярната песен „Ремлинген“ от Ст. Стамболов, в която е отразено настроението на демократичната общественост по времето на така наречените „Пълномощия“.

През първите десетилетия след Освобождението все още се ширят анонимните брошури на протестантската пропаганда. Те носят сензационни заглавия, разпространяват се безплатно и разчитат на простодушието на широките слоеве от населението („Най-добро плащане от 10.000 долара — 50.000 зл. лева — ще намериш ако прочетеш до край В отговор на брошурката Богоявление.“ Издава ломската евангелска баптистка църква. Лом, 1900).

През 90-те години на миналия век започват да се явяват полемични и изобличителни брошури, чието съдържание доста добре илюстрира обществените ираци у нас през първите десетилетия след Освобождението. Отделни съсловия, селища и лица отстояват правата си срещу пристъпите на реакционните и експлоататорските елементи („Защо сиромашията е безсмъртна“. Търново, 1898; „Злоупотребления на Подрашайски и бламирането му като помощник кмет“. Тетевен, 1898 и др.).

¹ „Уроци за първите четири аритметически правила и за счетоводите от Михайлова“. Букурещ, 1873; „Кремуций Корд. Драма в три действия от Н. Костомарова“. Букурещ, 1875; „За славянското произхождение на дунавските българи“. Изследование от Д. Илоуайски. Букурещ, 1875.

В края на 90-те години анонимната книжнина се обогатява с нов отрасъл. Появяват се анонимни брошури със социално и дори революционно съдържание. Тяхното разпространение е тясно свързано с разпространението на социализма у нас. От година на година този отрасъл се развива и обогатява. Ето няколко заглавия: „Блага вест за работниците“. Издание на Г. Бакалов, Варна, 1901; „Надниците и стачките“. Издание на Г. Бакалов, Варна, 1902; „Как поповете поробили народа с учението на Христа“. Превод от руски. Сливен, 1904; „Сиромашка правда. Разправя един работник“. София, 1905; „Класа против класа“. София, 1905 и мн. др. При превеждането и приспособяването на български на голяма част от тези брошури особено дейно участие е вземал Г. Бакалов (вж. неговите библиотеки „Книжки за народа“, „Библиотека на Работнически другар“, „Почивка“ и др.).

През ония години анонимната политическа книжнина има особена привлекателност за прогресивната младеж. Първите апостоли на социализма у нас правилно са отчели този елемент и са предпочели да останат неизвестни дори и тогава, когато някои брошури са били написани от тях. Тепърва предстои да се изследва кои от тях са превод (от руски, полски, френски, немски) и кои оригинално творчесво на личните пионери в пропагандирането на социализма.¹

Строгата анонимност, покрай употребата на разнообразни псевдоними и инициали, широко се използва от първите дейци на социализма при публикуването на статии и дописки в социалистическия периодичен печат още от времето на неговото зараждане у нас (1885). Достатъчно е да напомним тук за анонимните статии на Д. Благоев (сп. „Съвременен показател“, в. „Демократ“, „Вестник на учителското дружество“, сп. „Ден“, в. „Работник“, сп. „Дело“, сп. „Ново време“, „Работнически вестник“ и др.), Н. Хр. Габровски, Гавр. Георгиев, Г. Кирков, Г. Димитров, В. Коларов и др.

Интересно явление, разпространено главно до преди Първата световна война, е „отпадане“ на авторството на някои популярни сред народа произведения като напр. „Изгубена Станка“ от Ил. Р. Блъсков — произдавана като „народна повест“ без означение на автора. Такъв характер имат и анонимните „продължения“ на „Бай Ганя“ от Ал. Константинов — вж. напр. „Писма на Бай Ганя Балкански до Гуия Духалото“ (Г. Оряховица, 1912), „Приказки от Бай Ганя Балкански“ (Г. Оряховица, 1912) и др.

След Първата световна война, когато прогресивният и антифашистки печат се подхвърля на системно преследване — анонимността се превръща в надеждно оръжие за защита на нашите прогресивни публицисти в борбата им с реакцията. Под нейното було видни публицисти и общественици, за които бе недопустимо да публикуват под собствено име нито ред — поместват в печата редица анонимни статии и сатирико-хумористични произведения (сп. „Ново време“, „Работнически вестник“, сп. „Червен смях“, „Звънар“, „Наши дни“ и др.).

Анонимността широко се използва и в буржоазния периодичен печат и публицистика, но за това оказват влияние съображения от съвсем друго естество. Сложните задкулисни игри на буржоазните политици и публицисти налагаха да не се излиза открито на сцената, умело да се лавира съобразно изискванията на момента и възможните изненади в политическия живот. Изкуството на буржоазния политик се състоеше именно в това: да не се ангажира със становището си, за да може да отстъпи в решителния момент и дори напълно да се откаже от него с оглед на собствените си интереси или интересите на политическата групировка, от която изхожда.

¹ Съществуват данни, че Д. Благоев е автор на анонимната брошура „Демократическа република“, публикувана през 1886 г. след детронирането на кн. Александър Батенберг. В тази брошура Благоев препоръчвал, като изход от политическата криза, България да бъде обявена за република. Вж. и Евл. Бужашки „Постигненија и някои библиографски проблеми на благаевоведението“ — „Годишник на ББИ, VI. София, 1959.

Особено широко анонимността бе използвана от буржоазните политици в предизборните кампании. Под нейното прикритие, неограничено се атакуваха политическите противници, изнасяха се „факти“, факсимилета от „документи“ и дори „автентични“ снимки. Тоя род литература, неправилно отнасяна от някои наши библиотечни работници в рубриката на така наречената „малоценна книжнина“ — под погледа на добре ориентирания политически изследвач може да се превърне в благодатен извор от сведения за „вътрешната история“ на нашата общественост отпреди Девети септември (вж. напр. характерната Библиотека „Гробари. Галерия самопроизвели се държавни мъже и техните обществени мирогледи“. Плевен, 1928).

Всъщност тези стотици анонимни брошури, отнесени в рубриката „Малоценна книжнина“ или „Социология“ са оная книжна барикада, зад която можем да се срещнем лице срещу лице с една действителност, дето господствуваше само един стимул — личен интерес.

През този период анонимността бе използвана и за една друга цел: да се воюва срещу СССР. До Девети септември у нас излизат доста брошури от такъв характер. (вж. „Шпионажът. Убийството на Протогеров. Атенатът срещу Кемал паша. Болшевишката пропаганда на Балканите“. София, 1930); едни от тези брошури са съставени у нас („Провалата на болшевизма в Русия“. София, 1929), други превод от чужди езици („Болшевизмът. Vade mecum antibolchévique“. Превод от френски. София, 1927). Тая литература особено се разви със започването на Втората световна война („Истинският лик на Съветския съюз“. София, 1941; „В СССР. Под кошмара на един вечен страх“. София, 1942; „Селяните и болшевизмът.“ София, 1943, и мн. др.). Тези брошури се раздаваха безплатно, но не предизвикваха интерес.

Ето няколко интересни анонимни произведения, публикувани след Освобождението, съставители или автори на които са видни наши писатели и обществени дейци: „Заговезни. Журнал за женени, моми и ергени“. Издава забавителният комитет на Славянската беседа. София, 1891 и 1892 — 2 броя излезли под анонимната редакция на Алеко Константинов; „Писма на един румелийски българин“. Пловдив, 1879 — анонимна книга от Н. А. Начов; „Размишления върху положението ни“, София, 1886 — анонимна брошура от П. Р. Славейков, излязла по време на кризата, предизвикана от детронирането на кн. Александър Батенберг и контрапреврата, организиран от Ст. Стамболов; „Някои от належащите задачи в днешния политически момент“. София, 1908 — анонимна брошура от Т. Г. Влайков; „Спомени от главната квартира на царя Освободителя при село Горна Студена“. София, 1905 — от Стоян Заимов и др.

Трябва да се отбележи, че през епохата след Освобождението до преди Девети септември, под маската на анонимността широко се разпространяват произведения от един друг отрасъл на анонимната книжнина — става дума за анонимната малоценна литература. Отнася се до стотици книжлета от най-различно естество: те задоволяват религиозните суеверия на непросветените слоеве от населението („Камък падна от небето“, „Чудесата на св. Сисой“ и др.) или разпалват жаждата към сензации на полуинтелигентията („Хубавица на света или бедно момиче царица да стане...“ София, 1889; „Христо, прочутия капитан на хайдутите и освобождението на откраднатата болярска дъщеря Елена“. Русе, 1908; „Истински и страшни истории за ужасните кръвопролития на страшната хайдушка чета на хайдушкия капитан Фуижор. Страшната битка в голямата гора, открадването на едно прекрасно момиче от един грък. Жестокото убийство на гърка. Освобождението на момичето от позор“. Русе, 1909; „Прекрасната старо-загорка Марийка, невинна жертва на разбойникът подпоручик. Истински разказ из днешния живот“. Пловдив, 1909; „Българската героиня Марийка. В харема на Люле-бургаския паша. Геройските подвизи на Марийка. Люле-бургаския бой...“ Пловдив, 1913 и мн. др.).

Обикновено автори или съставители на подобни „интересни“, „забавителни“ и „страшни“ истории са самите техни издатели. В това поле дълги години се подвизава бившият софийски печатар И в. К. Б о ж и н о в. Днес подобен род „литература“ не е вече възможен.

В епохата след Девети септември, при коренно променените политико-обществени условия, съвсем друг характер доби у нас анонимната книжнина. Особено широко се разви пропагандната литература на марксизма-ленинизма, който се утвърди като господстваща идеология на нашето общество. Тази литература, както и всички инструктивни политически статии в нашия всекидневен политически печат, са анонимни по силата на необходимостта от единомислие. Авторите на тези произведения вече не изказват свои мисли и чувства, а стават изразители на една обществено утвърдена идеология. Тук анонимността се налага не по лични, а по обществени съображения. Личното авторство прераства в обществено. Това явление в областта на книжовната продукция, както и колективните авторства — до преди няколко години считани за невъзможни — са тясно свързани с духа на културно-обществения живот при социализма и са характерна негова проява.

За разлика от други съвременни literaturи, нашата — като изключим някои хумористични творби, публикувани в прогресивния печат до Девети септември — почти не познава анонимни художествени произведения от по-ново време. В това отношение задачата на нашите изследвачи се улеснява значително. Техните усилия трябва да се насочат към изследването на анонимната книжнина както до Освобождението, така и след този праг до Девети септември 1944 година.

Тази пренебрегвана досега книжовна област крие доста тайни. Разбира се, не се касае само до установяването на авторства. Главната задача трябва да бъде анализа на материала — на онова грамадно количество от статии и брошури, сред което — наред с действително малощенната литература — стоят скрити същински ценности. Анонимната книжнина може да бъде оприличена на мътен ручей, от чиито води опитният златотърсач може да извлече драгоценни люспи.

И у нас, както другаде, условията на миналото са принудили много труженици на перото, в стремежа им към истината, да се обрекнат на безславие. Но тези неизвестни труженици са ни оставили страници, които не трябва да пренебрегваме.

И в нашата страна час по-скоро трябва да се пристъпи към разкриването на българските аноними и към проучването на българската анонимна книжнина. На усилия от подобен характер нашите културни институти и преди всичко Българският библиографски институт и Институтът за литература при БАН трябва да окажат най-широко съдействие.